

ПОРІВНЯЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ РОЗВІДКИ

УДК 378/091(4-11)

Н. О. Терентьєва,

доцент кафедри теорії та історії педагогіки
Київського університету імені Бориса Грінченка,
кандидат педагогічних наук, доцент

ПІДГОТОВКА КАДРІВ ВИЩОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ ДЛЯ ОСВІТНЬОЇ СФЕРИ (на прикладі Польщі, Чехії)

У статті окреслені загальні питання ступеневості підготовки кадрів вищої кваліфікації для сфери освіти у Польщі, Чехії, дається коротка характеристика моделей європейської педагогічної освіти.

Ключові слова: вища кваліфікація, педагогічна освіта, ступені освіти, моделі педагогічної освіти.

Процеси європейської інтеграції спричиняють реформації в усіх сферах освіти, науки, виробництва, суспільного життя тощо. Вища школа у більшості країн світу визначила пріоритетним напрямом модернізацію системи підготовки кадрів вищої кваліфікації при входженні в європейський освітній простір. Для України важливим є вивчення досвіду країн – колишніх членів Варшавського договору, оскільки встановлення партнерських стосунків з ними дозволяє нашій державі розширити галузі співпраці та окреслити нові перспективи розвитку.

Метою нашої розвідки є окреслення питання ступеневої підготовки кадрів вищої кваліфікації у Польщі та Чехії.

Українськими вченими активно здійснюється дослідження реформацій в освітній галузі різних країн світу (Н. Абашкіна, Г. Андрощук, С. Власенко, В. Жуковський, Л. Зязюн, К. Корсак, М. Лещенко, В. Полящук, А. Шевченко та ін.). Значний інтерес у вітчизняних дослідників викликає зарубіжний досвід підготовки педагогічних кадрів (В. Гаманюк, М. Красовицький, Л. Пуховська, С. Сисоєва та ін.).

Українські науковці представляють на розгляд педагогічної громадськості дослідження системи вищої освіти Польщі, проте наукові розвідки, що досліджують освітні реформаційні процеси в Угорщині, Чехії, Словаччині, країнах колишньої Югославії, на сьогодні не є достатніми.

Так, у кандидатській дисертації «Стан і тенденції розвитку системи післядипломної педагогічної освіти у Польщі» (Л. Юрчук, Інститут вищої освіти АПН України, 2003) автор подає характеристику системи вищої освіти Польщі, звертає увагу на особливості педагогічної підготовки у вищій школі цієї країни. У кандидатській дисертації «Професійна підготовка інженерів-педагогів у вищих технічних закладах Польщі» (Є. Нероба, Інститут педагогіки та психології професійної освіти АПН України, 2003) розглянуто питання теоретичної і практичної підготовки педагогів інженерного напряму у польських вищих технічних закладах освіти.

Результатом досліджень вітчизняних учених з питань порівняльної педагогіки стала колективна монографія «Освіта на рубежі століть: філософія, методологія, практика» В. Андрушенка у співавторстві з І. Зязуном, В. Кременем, С. Максименком, Н. Ничкало, С. Сисоєвою, Я. Цехмістером, О. Чалим, К. Павловським у монографії «Трансформації вищої освіти в ХХІ столітті. Польський погляд» окреслює основні тенденції розвитку вищої освіти Польщі у ХХІ ст., виділяє пріоритетні напрями модернізації системи вищої освіти.

Спільними зусиллями вітчизняних та угорських вчених видано міжнародний науковий вісник «Вітчизняний та зарубіжний досвід упровадження Болонської системи: успіхи і проблеми», до якого ввійшли наукові статті й матеріали XVIII Міжнародної науково-практичної конференції, яка проходила 5–8 травня 2009 р. у містах Ужгород (Україна) та Мішкольц (Угорщина). Грунтовні дослідження з питань формування національної та європейської систем кваліфікацій викладено у міжнародному науковому віснику «Проблеми формування систем кваліфікацій та сучасні тенденції розвитку професійної компетентності фахівців. Національний та європейський виміри» (збірник наукових статей за матеріалами XVII Міжнародної науково-практичної конференції, 18–21 листопада 2008 р., Ужгород (Україна) – Сніна (Словаччина)).

Для дослідження особливостей системи педагогічної освіти Угорщини значущою є наукова розвідка М. Леврінца «Розвиток системи підготовки педагогічних кадрів Угорщини», в якій автор подає поетапний розвиток системи педагогічних кадрів і основні особливості, характерні для кожного періоду. У статті В. Янікової «Болонський процес та педагогічна освіта в Чехії» проаналізовано успіхи Чехії на шляху

євроінтеграції в системі вищої педагогічної освіти на прикладі університету ім. Масарика. Т. Дрожжина в праці «Євроінтеграційні процеси в освіті. Чеський досвід» виокремлює основні зміни в законодавстві Чехії щодо модернізації системи вищої освіти.

Питання модернізації вищої педагогічної освіти в Європі розробляють В. Андрушенко, О. Анісімов, Г. Балл, В. Бех, О. Грицай, І. Зязюн, М. Коган, В. Кремень, В. Кудін, Ф. Михайлів, В. Паламарчук, І. Підласий, В. Скотний, С. Сисоєва, О. Чалий та ін.

Науковцями обґрунтуються такі моделі європейської педагогічної освіти: паралельна, інтегрована, послідовна; однофазна, двофазна.

Паралельна модель будується за принципом паралельності всіх складових навчальної програми протягом усього терміну підготовки вчителя. Так, для одержання диплома бакалавра освіти необхідно опанувати чотирирічну програму базової підготовки вчителя, яка передбачає паралельне вивчення загальних і спеціальних дисциплін психолого-педагогічного циклу.

Інтегрована модель передбачає вивчення складових навчальної програми не тільки одночасно, а й у взаємозв'язку та через інтеграцію теоретичної та практичної підготовки.

Послідовна модель є найпоширенішою у європейських країнах. Вона передбачає вивчення загальних і спеціальних дисциплін на першому етапі навчання, а вивчення дисциплін психолого-педагогічного циклу і навчальну практику — на другому етапі (інколи пропонується варіант, відповідно до якого психолого-педагогічна підготовка здійснюється до вивчення спеціальних дисциплін та методик їх викладання).

Однофазна модель передбачає, що вчитель, успішно завершивши базову підготовку, може одразу обійтися педагогічну посаду. Двофазна модель складається з двох етапів і передбачає, що теоретична підготовка майбутніх учителів зосереджується у вищому навчальному закладі (перша фаза), а практична (друга фаза) — переноситься в школу та спеціальні регіональні центри. Практична робота в школі поєднується з навчанням на спеціальних курсах, де вивчаються методики викладання спеціальних дисциплін і дисциплін психолого-педагогічної підготовки. Статус повноправного вчителя надається лише після успішного завершення другої фази навчання, написання дипломної роботи і складання державного екзамену.

Основу різних моделей педагогічної освіти складають такі компоненти: термін професійної підготовки; навчальні програми; термін педагогічної практики.

Різноманітність навчальних програм виявляється не тільки в різній структурній побудові, а й у змісті. Зокрема, кількість навчальних годин на педагогічну практику варіється від 0 до 50 % у межах освітнього часу. Термін базової професійної підготовки педагогів поступово збільшується. Мінімальна тривалість підготовки вчителя початкової школи на базі повної середньої освіти становить три роки, а вчителів загальних предметів для старшої середньої школи — не менше ніж чотири роки. Обов'язковою умовою для вступу в педагогічні навчальні заклади в більшості країн є повна середня освіта.

Педагогічна освіта країн Східної та Центральної Європи функціонує і розвивається як єдиність загального та національного. Чинниками, що зумовлюють розвиток педагогічної освіти, є: зумовленість історичним, політичним, соціально-економічним контекстом у межах окремих країн і Європи в цілому; збереження національних традицій фахової підготовки учителів, вплив сучасної парадигми розвитку освіти.

Розглянемо в загальних рисах ступеневість підготовки кадрів вищої кваліфікації для освітньої сфери у Польщі та Чехії та схарактеризуємо найбільш відомі університети.

Польща. Освіта у Польщі — безкоштовна та обов'язкова до 18 років. Основою системи освіти є 12-річна школа, в якій чотири старших класи утворюють ліцеї двох типів: загальноосвітні й технічні. Диплом ліцею є необхідною умовою для вступу до ВНЗ. У Польщі діють 126 державних ВНЗ (у т.ч. 17 університетів, 22 технічних ВНЗ), 301 недержавний ВНЗ, в яких навчаються близько 2 млн студентів і працюють понад 100 тис. наукових співробітників. У країні діють такі провідні університети — у Варшаві, Krakovі, Познані, Лодзі, Вроцлаві, Торуні, Любліні, Гданську, Щецині, Катовіце. У Любліні працює Католицький університет. Функціонують 13 технічних університетів та Вища гірнича школа у Krakові. Познанські вищі навчальні заклади посідають третє місце в країні після Варшави та Krakова. Ці ВНЗ, готовчи студітів до участі в економічній трансформації, застосовують гнучку модель освіти, запроваджують нові дисципліни та спеціалізації у тісній співпраці з відомими навчальними закладами Європи та світу для використання їхніх наукових досягнень. Зростання зацікавленості молоді у вступі до ВНЗ економічного профілю викликала необхідність появи поряд з існуючими вже багато років державними ВНЗ низки приватних вищих шкіл. Наукові дослідження познанських вчених у багатьох галузях являють собою досягнення найвищого світового рівня. Розвивається співпраця зі світовими науково-дослідними центрами, познанські вчені читають лекції та проводять дослідження не лише в країні, а й за кордоном.

У Польщі, зокрема, діє така система освітньо-кваліфікаційних рівнів і вчених ступенів: ліценціат — звання, що отримується після 3—3,5 років навчання у ВНЗ; інженер — звання, яке здобувається після закінчення вищого технічного навчального закладу за напрямами: технічний, сільськогосподарський, економічний тощо. Навчання триває 3,5—4 роки. Магістр, а також звання, рівнозначні йому: магістр освіти, магістр мистецтв, магістр-інженер, магістр-інженер-архітектор, лікар-стоматолог та лікар-ветеринар — здобуваються після проходження п'ятирічного стандартного курсу освіти. У напрямі медичних і ветери-

нарних наук навчання продовжується 6 років. Звання магістра відповідного профілю можна отримати та- кож після закінчення 2–2,5-річного магістерського курсу підвищення кваліфікації. Це звання можуть отримати особи, які закінчили вищі професійні училища зі званнями ліценціата або інженера. Для отри- мання однієї з вищезазначених кваліфікацій студент має скласти всі навчальні дисципліни і практики, пе-редбачені навчальним планом, виконати і захистити дипломну роботу, а також успішно скласти дипломний екзамен. Випускник отримує диплом про закінчення вищого навчального закладу з певного напряму нав- чання, виписки з екзаменаційно-заликової відомості, а також, за бажанням, диплом іноземною мовою.

Вчений ступінь «доктор» присвоюється особі, яка після успішного складання докторських іспитів підготувала і захистила докторську дисертацію. Отримати ступінь доктора наук можуть особи, що мають звання магістра або рівнозначне йому. Вчений ступінь «доктор хабілітований» надається особі, яка вже має ступінь доктора, зробила значний внесок у галузь науки або мистецтва, успішно пройшла процедуру хабілітації та вдало захистила дисертаційну роботу. Ступінь доктора і доктора хабілітованого мають право надавати спеціальні підрозділи ВНЗ, наукові центри – спеціалізовані ради. Професор – наукове звання, що надається Президентом Польської Республіки.

Варшавський університет був відкритий у 1816 р., згодом йому було надано звання королівського. Проте після польського визвольного повстання 1830–1831 рр. російський уряд закрив університет. Після цієї акції Варшава тривалий час не мала вищої школи. Під тиском суспільної думки у 1862 р. царський уряд змушений був відкрити Варшавську Головну школу з чотирма відділеннями: історико- філологічними, фізико-математичним, юридичним та медичним. Указом Олександра II від 8 липня 1869 р. «...замість Головної школи у Варшаві ... з початку наступного 1869/70 академічного року» було засновано Імператорський Варшавський університет.

Одночасно з указом було затверджено Статут, складений спеціально для Варшавського університету, який сильно обмежував виборність та автономію цього ВНЗ. Факультети університету створювалися на базі відповідних відділень Головної школи, будівлі та устаткування якої слугували спочатку базою для університету. Частина професорів та викладачів Головної школи переводилась до університету, але перед ними ставилася вимога: протягом трьох років вивчити російську мову з тим, щоб читати лекції російсь- кою, протягом цього періоду вони повинні були також захистити дисертацію для отримання відповідних учених ступенів. Більшість же професорсько-викладацького складу запросили з інших ВНЗ. Було вирі- шено перевести до університету 837 слухачів Головної школи і до початку занять додатково прийняти ще 200 осіб. Ректором університету у Варшаві було призначено професора Харківського університету П. Лавровського. 12 жовтня 1869 р. відбулося урочисте відкриття Варшавського університету.

На сьогодні до складу Варшавського університету входять 50 адміністративних незалежних одиниць, найбільша в Польщі бібліотека, 18 факультетів та рекордна кількість студентів серед усіх ВНЗ країни — понад 66 тис. осіб (станом на 2010 р.).

Вроцлавський університет. Завдяки зусиллям уряду міста Вроцлава 20 липня 1505 р. король Угор- щини та Богемії підписує указ про створення тут нового університету. Krakівський університет висту- пив категорично проти створення нового ВНЗ, тому будівництво університету у Вроцлаві відкладається. І лише через два століття відкривається названа на честь імператора Леопольда I Академія з двома факультетами: філософії й теології. Після об'єднання Сілезії з Пруссією, Академія зливається з Проте- стантським університетом Віадрини. 13 серпня 1811 р. відкривається зовсім новий університет, де викла- дали великі мислителі та вчені того часу.

Перед Другою світовою війною в університеті діяло 6 факультетів: медичний, юридичний, політоло- гії, філософії, природничих наук, протестантської та католицької теології. Під час війни університет бу- ло повністю зруйновано, лабораторії, бібліотеки та архіви — спалено. У травні 1945 р. група польських студентів та вчених починає реконструкцію споруди університету. Частково поновлюють роботу бібліо- теки й архіви.

Федеральний канцлер Німеччини Герхард Шредер та Прем'єр-міністр Польщі Лешек Міллер відкри- ли при Вроцлавському університеті Центр з вивчення Німеччини та Європи — перший заклад такого ти-пу в Східній Європі. Засновниками Центру імені Віллі Брандта стали Німецька служба академічних об- мінів та Вроцлавський університет. Окрім сприяння покращенню німецько-польських відносин, Центр пропонує навчальні програми з німецької та європейської політики, культури, економіки, права.

Краківський (Ягеллонський) університет. Краків — місто культури, місто королів, місто знань, він був і є столицею культурного життя Польщі, науковим та адміністративним центром країни. Протягом багатьох віків це місто було резиденцією королів, засновників польської держави. Тут розташований один з найста- ріших у Європі університетів, заснований у 1364 р. указом короля Казиміра та з дозволу Папи Римського. З 1400 р. університет було реорганізовано та модернізовано за рахунок пожертвувань королеви Ядвіги та короля Ladisława Ягелло, ім'я яких університет і носить дотепер. В середині XV ст., завдяки дослідженням в галузі права та популяризації нових наукових та філософських ідей, університет стає відомим далеко за межами Польщі. Згодом у Кракові сформувалися провідні європейські школи: астрономічна, математична та географічна. У Краківському університеті традиційно навчаються студенти з багатьох країн світу. В числі його найбільш знаменитих випускників Микола Копернік та Папа Римський Іван Павло II.

Чехія. Чеські вищі навчальні заклади працюють за такими ступенями: бакалаврат, магістратура, докторантура. Бакалаврат триває 3 (рідше 4) роки є основною базою вищої освіти і дає студентові право отримати основні знання за обраною спеціальністю. На цей рівень можуть вступати всі абитурієнти, які отримали середню освіту. Під час вступу, зазвичай, складаються дисципліни програми середньої освіти, що є профільними для обраної спеціальності. Після закінчення програми випускників присуджується звання «Бакалавр» (Bc, BA) і видається диплом про вищу освіту за програмою бакалаврату. Більшість випускників продовжують навчання на магістерських програмах. Магістратура є продовженням програм бакалаврату. На цьому рівні студент обирає спеціалізацію, за якою навчається 2 (рідше 3) роки. Вступити до магістратури може кожен, хто завершив програму бакалаврату. Під час вступу, зазвичай, складаються екзамени з профільних дисциплін бакалаврської програми обраної спеціальності. Є можливість продовжувати або доповнювати освіту за кордоном. Випускник програми стає «Магістром» (Mgr, MA). Закінчивши магістратуру, більшість випускників починають трудову діяльність. І лише ті, хто хоче присвятити себе науковій і освітній діяльності з обраної спеціальності, продовжують навчання на докторських програмах.

В окремих ВНЗ деякі спеціальності (юридичні, медичні, художні) не передбачають розділення навчальної програми на бакалаврат і магістратуру, тут пропонується загальний магістерський рівень, тобто після проходження 5–6-річного курсу навчання випускник, закінчивши повну навчальну програму, отримує ступінь «Магістр».

Докторантура пропонується для тих, хто прагне стати фахівцем вищої категорії зі своєї спеціальності. Основою докторської програми є наукова діяльність з написанням наукової праці. Також студенти докторської програми навчання можуть почати викладацьку діяльність у ВНЗ. Під час вступу до докторантури необхідно надати проект майбутньої наукової роботи і скласти профільні іспити (відповідно до рішення ВНЗ). По закінченні програми і захисту роботи випускник отримує ступінь «Доктор» (Dr, PhD). Подальша науково-освітня діяльність координується Академією наук Чехії.

Отже, процес реформування вищої освіти в країнах Європи, зокрема Східної і Центральної, фактично відбувається безперервно. Метою реформ є створення принципово нової системи освіти, яка вимозі забезпечити кожній людині можливість отримувати та поповнювати свої знання протягом життя. В кожній країні процес розвитку теорії та практики освіти має свої специфічні риси, проте можна виявити і загальні тенденції: гнучкість та варіативність системи освіти; удосконалення системи організації та діяльності системи освіти; перебудова системи професійної освіти; задоволення непрофесійних потреб людей; використання новітніх технологій та технологічних засобів тощо. За останні десятиліття найбільш динамічною ланкою системи освіти стала вища школа, суттєво змінилися її цілі та завдання — вона формує не лише майбутню соціальну еліту, а й велику кількість працівників розумової праці в різних сферах економіки, культури, управління.

ДЖЕРЕЛА

1. Варшавский университет. — [Електронний ресурс] Режим доступу : //http://www.unisvit.com.ua/pl_vu.html
2. Вроцлавский университет. — [Електронний ресурс] Режим доступу : // http://www.unisvit.com.ua/pl_vru.html
3. Высшее образование в Польше. — [Електронный ресурс] Режим доступ : //http://www.unisvit.com.ua/pl.html
4. Krakowskiy universitet. — [Електронний ресурс] Режим доступу: //http://www.unisvit.com.ua/pl_ku.html
5. Терентьев Н. О. Вища (університетська) освіта: становлення і розвиток / Н. О. Терентьева. — Черкаси, 2005. — 191 с.

В статье очерчены вопросы ступеней подготовки кадров высшей квалификации для сферы образования в Польше, Чехии, подано краткую характеристику моделей европейского педагогического образования.

Ключевые слова: высшая квалификация, педагогическое образование, ступени образования, модели педагогического образования.

The article outlines the steps the issues of training the highest qualification for educators in Poland, Czech Republic, filed a brief description of models of the European Teacher Education.

Keywords: higher qualifications, teacher education, education level, the model of teacher education.